

ben. Természetesen külön figyelmet szentelnek a Varsói Szerződés keretén belül a Csehszlovák Szocialista Szövetségi Köztársaság helyének, szerepének bemutatására.

Az ismertetett monográfia nem egyszerűen jubileumi kiadvány. Az első tudományos igényű, hatékony, internacionalista nevelőfunkciót betöltő munka a két testvéri ország évszázados, haladó, forradalmi, internacionalista és szocialista katonai hagyományainak összefoglalására. Ezek a kapcsolatok, különösen a munkásosztály megjelenésével, minőségileg új tartalmat nyertek. Ettől az időszaktól kezdődően a népek barátságának fejlődésében döntő szerepet vittek a kommunista pártok. A könyv politikai értéke ebből a szempontból kiemelkedő: következetesen mutatja be az orosz, illetve szovjet, és a másik oldalról a csehszlovák kommunisták eszmei vezető és irányító tevékenységét, a

szovjet és a csehszlovák hazafiak hősi küzdelmét, a szovjet kormány önzetlen segítőkézségét a csehszlovák nép megsegítésére, antifasiszta harcának erősítésére és a szovjet csapatok meghatározó szerepét Csehszlovákia felszabadításában. Külön hangsúlyt érdemel, hogy a szovjet—csehszlovák barátság és együttműködés bemutatásánál a szerzők, mindvégig tárgyilagos hangvétellel, a tények bizonyító erejére támaszkodtak.

Igen hasznos és politikailag szükséges lenne ehhez hasonlóan egy, a magyar—orosz/szovjet hadtörténelmi hagyományokat és a mai együttműködést bemutató közös munka megjelentetése, illetve az ismertetett monográfiához hasonló jelleggel, más népekhez fűződő történelmi, haladó kapcsolataink feldolgozása.

Godó Agnes

EUGENIUSZ KOZŁOWSKI

WOJSKO POLSKIE 1936—1939

(Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa, 1974. 380 o.)

1939 szeptemberének, a németek elleni harcot felvevő lengyel hadsereg helyzetének és szerepének tárgyilagos megértéséhez, a második világháború történetével foglalkozó kutatók tájékozódásához az eddig megjelent tanulmányok ellenére mind ez ideig kevés anyag állt rendelkezésre. Eugeniusz Kozłowski könyve „*A lengyel hadsereg 1936—1939*” az 1936—1939 közötti időszak egyik fontos kérdését, a lengyel hadsereg felépítését, az ország területének megvédésére való felkészítését (fejlesztési tervét), a lengyel hadvezetés hadászati elképzeléseit, s az ország gazdasági erőforrásait is bemutató munka, melyet a külföldi történészek is haszonnal forgathatnak.

Kozłowski könyve 16 fejezetből áll. Az első és az utolsó három a burzsoá-

nagybirtokos lengyel állam második világháború előtti gazdasági állapotát, az 1936-ban beindított úgynevezett 6 éves fegyverkezési tervet, a hadsereg ütőképességét, személyi és fegyvernemi összetételét, továbbá a lengyel katonai doktrína jellemzőit tárgyalja. A többi tíz fejezet a lengyel hadsereg fegyvernemeiről ad átfogó képet. Az olvasó tájékozódását segítik a mellékletek, a hadsereg szerkezeti felépítéséről kellő áttekintést nyújtó táblázatok és a gazdag jegyzetapparátus.

A szerző a lengyel történelem egyik legellentmondásosabb időszakát, a második világháború előtti négy év katonapolitikai, hadseregfejlesztéssel kapcsolatos kérdéseit dolgozta fel. 1936 több szempontból is korszakhatár. Pilsudski halála után Rydz-Śmigły tábor-

nokot 1936. május 16-án Mościcki köztársasági elnök kinevezte a hadsereg fővezérének, majd röviddel később ő lett a lengyel fegyveres erők főfelügyelője, azaz a lengyel politikai élet egyik legbefolyásosabb emberévé vált. Időközben miniszterelnök-cserére is sor került. Rydz-Śmigły helyzetének megszilárdulásával egyidőben, akcióba kezdett a hadsereg fejlesztését, a francia orientációt, s ezen belül a francia kölcsönök igénybevételeit sürgető tábor megerősítéséért. Ennek eredményeképpen a lengyel hadsereg vezető tábornokai körében, Beck József német orientációjú külpolitikájával ellentétben, előtérbe került a francia irányvonal.

A katonai vezetés részéről komoly erőfeszítések történtek a francia hadianyagvásárlás növelésére is. A hadseregfejlesztésre 1936. májusában 2 milliárd francia frank felvételére nyílt lehetőség. Látszatra a „francia vonal” eredményeket könyvelhetett el. A kölcsön felét — Sławoj-Składowski tábornok, a hadsereg anyagi főnöke elképzelései szerint — egyrészt francia hadfelszerelési cikkek vásárlására, a másik részt lengyel hadüzemek fejlesztésére kívánták fordítani. A kölcsön egy jelentős hányadát azonban végül is nem a hadsereg tényleges fejlesztésére fordították.

A nem kifejezetten hadtörténettel foglalkozó kutatók számára azok az első fejezetek értékesek, melyekben a szerző a lengyel állam, a II. köztársaság második világháború előtti gazdasági gyengeségének, s ebből eredően elégtelen védelmi képességének okait vizsgálja. Külön figyelmet érdemel a hadi szempontokból nélkülözhetetlen gazdasági alapanyagok és a külföldről importált, Lengyelországban nem termelhető ipari-mezőgazdasági termékek politikai összefüggéseivel kapcsolatos rész. A szerző szerint 1936—1939 között a külföldi tőkeérdekeltség gyors fokozódása meghatározta a lengyel ipar jellegének (és fejleszhetőségének) alakulását. Az elektrotechnikai iparban például a külföldi tőke részesedése 1933-ban 47,4 százalék volt, 1936-ban pedig

már 54 százalékra emelkedett. Az alapvető ipari ágazatokban az idegen érdekeltségek részesedése a következőképpen alakult: szénbányászat, vas és fémkohászat 52,1 százalék, kőolajbányászat 87,5 százalék, az acélipar 15,7 az elektrotechnikai ipar 66,1 a vegyipar 59,9 százalék.

A szerző szerint figyelembe kell venni azt is, hogy a lengyel iparban — főleg Sziléziában — sok kvalifikált német nemzetiségű munkás, technikus (közép-káder) és mérnök dolgozott. Több fontos bánya- és kohüzemben a legfontosabb adminisztrációs és termelésirányítási munkaköröket németek töltötték be. Az Új-Bytomi „Pokój” kohóban 386 hivatalnok közül 155 volt német. Az egyik legfontosabb — hadsereg számára dolgozó — kohóban a termelésben dolgozó valamennyi mester-képesítésű munkás és vezető szakember, a „Silezia” kohóműben pedig a szakemberek 90 százaléka német nemzetiségű volt. A „Slask” bányában valamennyi vezető poszton németek voltak és az alkalmazottak 50 százaléka a lengyel állam szempontjából megbízhatatlannak számított.

A szerző arra a következtetésre jut, hogy Lengyelország védelmi (ipari tartalék és utánpótlás) helyzetét nagymértékben rontotta az is, hogy a szén és a kohászati ipar 91,2 százaléka, az acélipar 70 százaléka a német határmenti — nehezen védhető — sziléziai—dabrowai iparvidéken összpontosult.

A monográfia elején a szerző felteszi a könyv mottójául is felfogható kérdést: „... hogyan történhetett az, hogy egy 35 milliós nemzet, amely mintegy milliós létszámú hadsereggel rendelkezett és amely elhatározta, hogy függetlenségét bármilyen áron megvédi, ugyanakkor hagyta magát (?) világháborúban legyőzni?”

A kérdés megválaszolására Kozłowski meggyőző adatokat, illusztráló táblázatokat, összehasonlításokra is alkalmas tényeket közöl. Rámutat arra, hogy a legnagyobb lemaradás páncélos, légierő (légvédelem) és tüzérségi vonatkozásokban jelentkezett, de maga a

gyalogság is nélkülözötte az alapvető technikai felszereltséget.

Áttekintést nyerhetünk a hadsereg személyi összetételéről is. Kozłowski kutatásai szerint 1923-ban a lengyel vezérkar a hadsereg békebeli létszámát 17 ezer tisztben, 30 ezer altisztben és 230 ezer katonában állapította meg, de háború esetére 1,5 millió katona behívását tervezték. A létszám alakulásával kapcsolatban a szerző rámutat arra, hogy az 1939. május 1-i állapot szerint a tiszti létszám 18 ezer fő volt, ebből 903 személynek (az állomány 4,8 százaléka) volt vezérkari vizsgája. A hadseregben százados és hadnagy rendfokozatokban, vezérkari vonatkozásban pedig századosokban, őrnagyokban mutatkozott hiány. A szerző súlyos ítéletet mond, amikor megállapítja azt, hogy a legmagasabb elméleti—katonai kiképzést nyert tisztek és tábornokok 75 százaléka (!) nem volt felkészülve feladatának végrehajtására „... a hadművelleti csoportok és a hadseregearancsnokok felkészítésére kevés gondot fordítottak.” Megállapításait Kozłowski az egykori főtisztek vallomásaival és számos adattal támasztja alá.

A szerző több helyen kihangsúlyozza, hogy az úgynevezett 6 éves hadseregfejlesztési terv keretében nem a fegyvernemek korszerűsítése, hanem elsősorban a létszámnövekedés következett be. 1939-ben a tisztek létszáma (1936-hoz viszonyítva) 18 468-ra, a tiszt-helyetteseké 45 666-ról 46 985-re növekedett. Az 1935-ben 1,17 milliós hadsereg kerete 1939-ben — elméletileg — 3,5 millió személy mozgósítására adott lehetőséget.

A maga nemében igen értékes munkából sajnos hiányzik az európai és a lengyel diplomáciai és katonapolitikai

összefüggések részletes (a könyv témájának megfelelő) vizsgálata. A szerző a lengyel katonai doktrína elemzésének is viszonylag kevés teret szentelt. A részletes elemzésre azért is szükség lett volna, mert a szeptemberi tragédia, a vereség oka nem a lengyel katonák hősiességének, küzdeni akarásának hiányában keresendő, hanem az uralkodó osztályok reakciós, realitást nélkülöző bel- és külpolitikájában. A lengyel katonai doktrína tárgyalása azért is hasznos lett volna, mivel ezzel kapcsolatosan igen szélsőséges nézetek láttak napvilágot. Számos kutató szerint lengyel katonai doktrína, mint olyan, nem volt (?), mások kitartóan azt bizonyítják, hogy a német agresszorral szembeálló lengyel hadvezetés „lényegében” helyesen cselekedett; a szeptemberi vereség nem a doktrína hibái, hanem a német hadsereg technikai fölénye, a nyugati hatalmak tétlensége miatt következett be. Voltak (vannak) olyanok is, akik a szeptemberi háborút úgy és olyannak szeretnék látni, mintha a hadsereg vezetése a védelmi tevékenységben „eleve” figyelembe vette volna a partizántevékenység kibontakozását.

A szerző nagyon helyesen mutatott rá arra, hogy a lengyel hadsereget a várható német támadás elleni védekezésre nem készítették fel, a katonai hatóságok sem a csapatok összetételében, sem a vezetésben nem vették figyelembe a változó körülményeket és szükségleteket: „A lengyel katonai doktrína, sajnos, elavult mozgósítási, összpontosítási és felvonulási normákra, valamint más időszerűtlen manőverezési tevékenységre épült.” Ebben keresendő a lengyel tragédia egyik oka.

Lagzi István